

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ЛОКАЛНИХ ЗАЈЕДНИЦА¹

Радојица Сарић, Светлана Рољевић, Биљана Грујић²

Апстракт

На почетку XXI века, носиоци и креатори друштвено-економског развоја на локалном нивоу, с једне стране, настоје да ревитализују вредности локалних заједница и њихов развојни идентитет у контексту процеса глобализације, а с друге стране, да укажу на потенцијале локалних заједница у стварању и спровођењу интегралног одрживог развоја. Концептуализација одрживог развоја локалних заједница захтева да се фактори друштвено-економског развоја и заштите животне средине у оквиру заједница на локалном нивоу посматрају, пре свега, интеракцијски и систематски кроз холистички приступ и на складан начин. У том смислу, локална заједница доприноси остваривању интегралног одрживог развоја једне земље и има веома значајну улогу с аспекта побољшања квалитета живота становништва.

Кључне речи: *локална заједница, друштвено-економски развој, заштита животне средине, концептуализација одрживог развоја, квалитет живота становништва*

Увод

Године 1983. од стране УН формирана је *Светска комисија за животну средину и развој* (енг. скр. *WCED*) или *Брунтландова комисија*, по имену председавајућег (Гро Харлем Брунтланд, бивша премијерка Норвешке).³ Комисија је 1987.

1 *Рад је део истраживања на пројекту „*ОДРЖИВА ПОЉОПРИВРЕДА И РУРАЛНИ РАЗВОЈ У ФУНКЦИЈИ ОСТВАРИВАЊА СТРАТЕШКИХ ЦИЉЕВА У ОКВИРУ ДУНАВСКОГ РЕГИОНА*“, број 46006, као и на пројекту „*РУРАЛНО ТРЖИШТЕ РАДА И РУРАЛНА ЕКОНОМИЈА СРБИЈЕ - ДИВЕРЗИФИКАЦИЈА ДОХОТКА И СМАЊЕЊЕ РУРАЛНОГ СИРОМАШТВА*“, број 179028, финансираних од стране Министарства просвете и науке Републике Србије.

2 Радојица Сарић, мастер економије, докторант на Економском факултету у Београду, saricradojica@gmail.com, Светлана Рољевић, истраживач сарадник, докторант на Пољопривредном факултету у Београду, Биљана Грујић, истраживач приправник, дипл. инж., Институт за економику пољопривреде Београд, ул. Волгина 15, 11060 Београд, тел: +381 (0) 11 29 72 842.

3 Брунтландова комисија основана је одлуком УН 1983. године да би се бавила питањима растуће забринутости због убрзавања уништавања животне средине, последицама тог уништавања на друштвено-економски развој и успостављањем политике одрживог развоја.

године објавила Извештај под називом „*Наша заједничка будућност*“ (енг. *Our Common Future*). У овом Извештају развој се по први пут дефинише не само као економска категорија, већ и хумана, а пре свега, еколошки одржива категорија. Извештај указује на озбиљне и далекосежне последице које на животну средину могу имати неконтролисани економски и популациони раст, али и на потребу дефинисања и примене *концепта одрживог развоја*. Према овом Извештају *одрживи развој* дефинише се као „*развој који задовољава потребе садашњости без угрожавања могућности будућих генерација да задовоље сопствене потребе*“.⁴ За концепт одрживог развоја може се рећи да обједињује три аспекта развоја, а то су *економски раст, друштвени прогрес и заштита животне средине*.

Године 1992. у Рио де Женеиру је одржана *Конференција УН о заштити животне средине и развоју* (енг. скр. *UNCED*) на којој су усвојена два веома значајна документа као што су „*Оквирна конвенција УН о климатским променама*“ и „*Конвенција о биолошком диверзитету*“, као и акциони план под називом „*Агенда 21*“. Суштина овог акционог плана је институционализација и стратешко планирање концепта одрживог развоја који реafirмише право људских бића на здрав и продуктиван живот у хармонији са природним окружењем.⁵ „*Агенда 21*“ даје препоруке за одрживо управљање земљишним, воденим и њумским ресурсима у XXI веку, при чему кључну улогу у реализацији концепта одрживог развоја имају власти на локалном нивоу.⁶ Концепт одрживог развоја чини срж политике развоја како ЕУ, тако и УН. Годину дана касније, 1993. године, основана је *Комисија УН за одрживи развој* (енг. скр. *CSD*), са првенственим циљем да надгледа спровођење поменутих докумената и других аката. Уједињене нације су 1996. године објавиле „*Извештај о хуманом развоју*“ у коме се одрживи развој дефинише као „*интегрални економски, технички, социјални и културни развој усклађен са потребама заштите и унапређења животне средине, и који омогућава садашњим и будућим генерацијама задовољење њихових потреба и побољшање квалитета живота*“.

Концепт одрживог развоја ушао је у трећу генерацију људских права и важан је део Миленијумских циљева развоја УН, који су усвојени 2000. године. Данас, у савременом свету, одрживи развој представља један од најприхваћенијих концепата. Реч је о процесу развојних промена унутар кога су експлоатација ресурса, усмеравање инвестиција, оријентација технолошког развоја и институционалне промене у хармонији, и омогућавају коришћење садашњих и будућих потенцијала како би се задовољиле потребе становништва и њихове различите аспирације.

Брунтландова дефиниција одрживог развоја је и данас широко прихваћена и

4 WCED (1987): „*Our Common Future*“, Oxford, UK, pp. 43

5 Више о томе погледати на интернет адреси <http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/> (посећена је 23.09.2011., у 18:15).

6 Сарић Р., Хамовић В., Катић Б. (2010): „Урбана агропривреда и одрживо обликовање отворених простора градова“, часопис „Индустрија“, Економски институт - Београд, број 3/2010 (јул-септембар), стр. 32.

распрострањена. Ова дефиниција представља нормативни концепт који укључује одговарајуће стандарде понашања које би требало испоштовати, сада у овом тренутку нашег постојања, а зарад будућности, кроз одрживост три основне компоненте које чине темељ концепта одрживог развој. Другим речима, ова дефиниција ближе детерминише концепт одрживог развоја као *уравнотежен развој између економског раста, друштвеног прогреса и заштите животне средине (слика 1)* који омогућује задовољење потреба садашњих генерација без угрожавања те могућности према будућим поколењима. У основи претходне дефиниције садржана су два основна принципа:

- (1) *принцип потреба* који значи постизање, односно очување прихватљивог животног стандарда за све (основа унутаргенерацијске једнакости);⁷
- (2) *принцип ограничавања* капацитета животне средине који је условљен достигнућим нивоом друштвено-економског развоја (основа међугенерацијске једнакости).⁸

Дакле, с једне стране, постоје потребе становништва које би требало задовољити, док с друге стране, постоје препреке, јер животна средина као амбијент у коме становништво егзистира има ограничења за задовољавање свих потреба. Другим речима, неопходно је наћи баланс између побољшања квалитета живота становништва и потрошње природних ресурса, тј. очувања екосистема, у границама носивог биокапацитета Земље.

Слика 1. *Концепт одрживог развоја у форми концентричних кругова (три стуба одрживости - економија, друштво и животна средина)*

Извор: Ауторов визуелни приказ *концепта одрживог развоја*.

- 7 Принцип унутаргенерацијске једнакости означава да дистрибуција трошкова заштите животне средине и користи од развоја треба да буде расподељена на све нације, друштвене групе и појединце подједнако, односно људску популацију широм света..
- 8 Принцип међугенерацијске једнакости означава да садашња генерација становништва има обавезе према будућим поколењима да очува ресурсе и функције животне средине.

Одрживи развој као концепт захтева *холистички приступ*⁹ и поглед на свет. Самим тим, потребан је *мултидисциплинаран приступ*, али и релевантна знања из бројних друштвених и природних наука. У модерном друштву, међутим, холистички приступ и поглед на свет још увек је на маргинама. Одрживи развој захтева сарадњу и заједнички рад на решавању нагомиланих проблема у економији, друштву и животној средини. Концепт одрживог развоја неопходно је посматрати у одговарајућем друштвено-економском контексту у којем настаје и развија се, а његово игнорисање значи заостајање у властитим хоризонтима постојања и немогућност да се премости јаз између садашње и будуће генерације становништва.

Одрживи развој и локална заједница

Локална заједница представља заједницу људи који живе на одређеном простору у оквиру једне земље. Свако друштво које се састоји из развијених локалних заједница, а које су при томе и одрживе, може врло брзо и у великој мери да просперира. *Креирање и развијање иницијативе за одрживи развој локалних заједница у XXI веку је од изузетно значаја с аспекта побољшања квалитета живота становништва*. Под тим се, пре свега, подразумева креирање заједничке визије кроз јавне дискусије и различите одрживо-развојне форуме на локалном нивоу, затим постављање циљева и развијање водећих начела одрживости, али и креирање адекватних пројеката кроз осмишљавање, избор, имплементацију и евалуацију различитих одрживих активности према приоритету. Да би локална заједница била одржива, неопходно је да идентификује да се економски раст одиграва унутар одређених ограничења и да је у коначној инстанци такав раст ограничен носивим капацитетом екосистема. Одржива локална заједница поштује и подупире биодиверзитет. То значи примену основних принципа еколошког одлучивања, минимизирање штете по природу и рационално коришћење природних ресурса кроз интегрисање вредносних критеријума који се тичу заштите животне средине на нивоу локалне заједнице, пословних субјеката и појединца. Такође, оваква заједница развојне одлуке и планове доноси на уравнотежен, транспарентан, флексибилан и одржив начин, затим кроз едукацију чланова заједнице промовише одрживе вредности, али и цени постојећи културни диверзитет. *Локална заједница је одржива уколико води рачуна о одрживости садашњих генерација и не угрожава одрживост будућих поколења, али и других заједница у окружењу*. Постоје три фундаменталне димензије које су међусобно повезане, а дефинишу типичну одрживу локалну заједницу којој као идеал тежимо у XXI веку, а то су:

- (1) *очување економске виталности кроз повећање локалне економске разноликости, али и ефикасности раста кроз ослањање на сопствене развојне снаге и повезивање са ширим економским структурама;*
- (2) *посвећеност социјалној правичности кроз осигуравање једнаких шанси и*

9 Холистички приступ (холос на грч. значи цео) потиче из теорије холизам по којој је целина више него збир њених саставних делова.

партиципација у процесима локалног доношења одлука;

- (3) *промовисање и унапређење еколошке одговорности кроз заштиту животне средине, оптимално управљање природним ресурсима и рециклирање отпада.*

Кроз компаративни приступ могу се сагледати *основне карактеристике одрживе и неодрживе локалне заједнице (табела 1)*. У одрживој локалној заједници потрошња ресурса балансирана је ресурсима које је асимилирао екосистем. То значи да је одрживост локалне заједнице у значајној мери детерминисана мрежом ресурса који јој осигуравају храну, воду и енергетске потребе, те способношћу природних система да прерађују властити отпад. Такође, таква локална заједница ослања се на блиске изворе за задовољавање основних потреба, негује и чува вредности окружења, промовише виталност и гради флексибилност у окружењу, те ствара стратешки развојне везе изван својих територијалних граница. Насупрот тога, локална заједница је неодржива ако троши ресурсе брже него што се они могу обновити и ако производи више отпада него што га природни системи могу прерадити, или ако се ослања на удаљене изворе за задовољавање својих основних потреба. Неодржива локална заједница угрожава окружење у коме егзистира.

Табела 1. Основне карактеристике одрживе и неодрживе локалне заједнице

Одржива локална заједница	Неодржива локална заједница
<ul style="list-style-type: none"> ☐ троши ресурсе примерено брзини њиховог обнављања; ☐ производи отпад у количини коју могу прерадити природни системи; ☐ ослања се на блиске изворе за задовољавање основних потреба; ☐ негује и чува вредности окружења; ☐ промовише виталност и гради флексибилност у окружењу; ☐ ствара стратешки развојне везе изван територијалних граница. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ троши ресурсе брже него што се они могу обновити; ☐ производи више отпада него што га природни системи могу прерадити; ☐ ослања се на удаљене изворе при задовољавању основних потреба; ☐ угрожава вредности окружења; ☐ нарушава виталност и флексибилност у окружењу; ☐ не ствара стратешки развојне везе изван територијалних граница.

Извор: Maida Carl A. (2007): „*Sustainability and Communities of Place*“. New York, Oxford: Berghahn Books; и ауторова допуна појединих карактеристика.

Кључни елементи за идентификовање одрживих приоритета на нивоу локалне заједнице требало би да буду:

- (1) *прокламовање и интегрисање основних циљева одрживог развоја у политику и активности локалне самоуправе;*

- (2) *подизање свести и образовање локалног становништва о одрживом развоју, укључивање јавности, веће партиципације и активно учествовање локалног становништва у решавању акутних проблема кроз стварање партнерства са носиоцима власти и различитих удружења;*
- (3) *мерење, праћење и извештавање о напретку према одрживом развоју.*

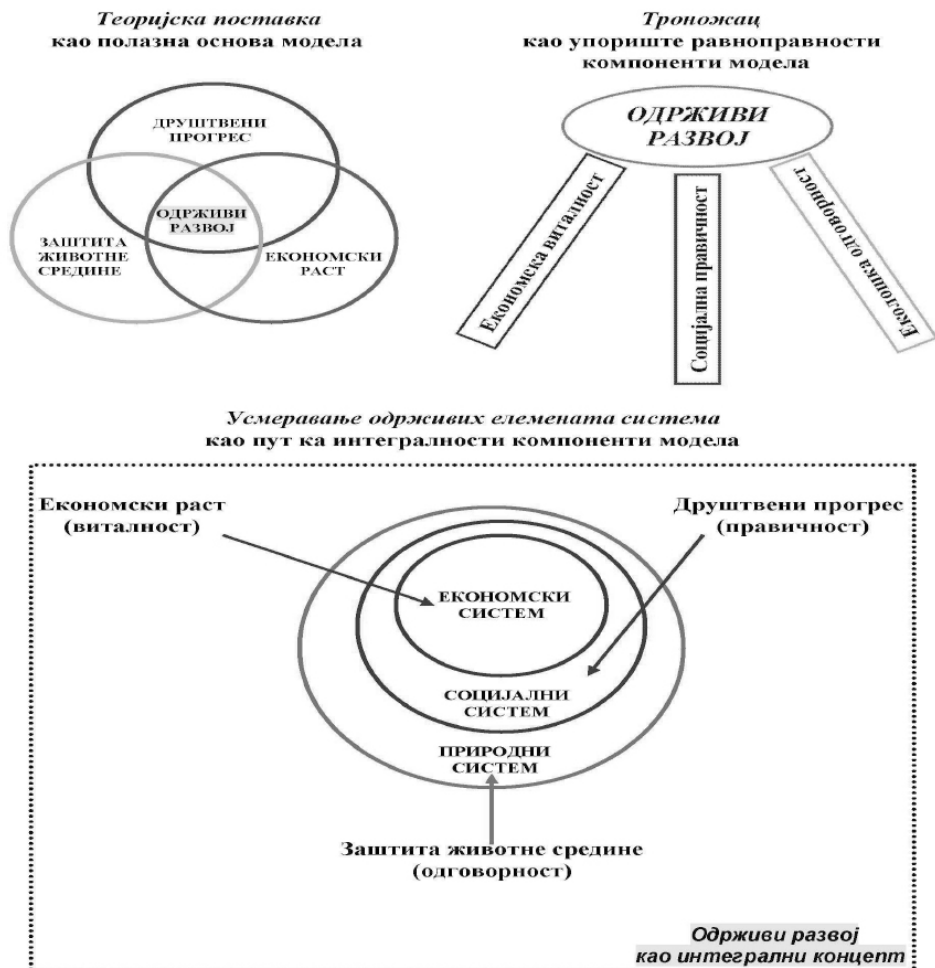
Основни аспекти модела одрживе локалне заједнице као интегралног концепта развоја

Концептуализација одрживог развоја локалних заједница захтева да се фактори друштвено-економског развоја и заштите животне средине у оквиру заједница на локалном нивоу посматрају, пре свега, интеракцијски и систематски кроз холистички приступ и на складан начин. У том смислу, локална заједница доприноси остваривању интегралног одрживог развоја једне земље и има веома значајну улогу с аспекта побољшања квалитета живота становништва.

Модел одрживе локалне заједнице заснива се на 3 међусобно повезана система који су у својој полазној основи равноправни. Ти системи су *економија, друштво и животна средина* као кључне компоненте које чине једну локалну заједницу и опредељују њен даљи прогрес. Равноправност ових елемената може се сликовито представити помоћу ножица трonoшца, као и смисао интегралности. Наиме, уколико се помери само једна од ножица, при чему је свеједно која, трonoшца више нема. Другим речима, локалну заједницу могу „носити“ само све компоненте заједно. Дугорочно посматрано, оно чему се тежи је да се локална заједница посматра као један функционалан систем, а одрживост тог система постиже тако што економија делује унутар друштва, а друштво и економија делују унутар животне средине. Овакво схватање односа између економије, друштва и животне средине доприноси стварању одрживог погледа на структуру и унутрашњу рашчлањеност локалне заједнице као целине у којој делови не губе својственост, већ се признају у својој посебности, и у складу с тим, кроз адекватну координацију се усмеравају у једну функционалну целину. На овакав начин ближе се дефинише *модел одрживе локалне заједнице као интегрални концепт развоја (слика 3).*

Насупрот тога, неинтегралност концепта развоја, па и неодрживост локалне заједнице, може проузроковати далекосежне и веома лоше последице на будући развој. То се, пре свега, огледа кроз неусклађеност решавања постојећих проблема у смислу да решавање одређеног проблема у једном сектору може погоршати проблем у другом сектору. Такође, парцијална решења у превазилажењу постојећих проблема могу довести до стварања антагонистичких ставова међу различитим интересним групама. Исто тако, парцијална решења обично нагињу, односно претежно теже остваривању краткорочне добити и занемаривању дугорочних резултата као стратешких.

Слика 3. Концептуализација одрживог развоја локалних заједница - пут од равноправности ка интегралности компоненти модела

Извор: Ауторова визуелна интерпретација концептуалног оквира одрживог развоја.

Такође, модел одрживе локалне заједнице може се проширити увођењем четврте компоненте као што је *димензија културе*. Тада би обухватао 4 међусобно повезане димензије као што су *економска виталност*, *социјална правичност*, *еколошка одговорност* и *културна разноликост*. Само складно успостављен однос између претходно наведених димензија у добро повезаној целини, као основни смисао целovitости једног система, гарантује његову ефикасну примену. Такав приступ у значајној мери, такође, доприноси подизању квалитета живота становништва на један виши ниво, пре свега, кроз унапређење друштвених вредности и индивидуалних аспирација, развој креативног и иновативног размишљања, побољшање међуљудских односа, и сл.

Закључак

У многим земљама у свету, па и у нашој, за реализацију концепта одрживог развоја од пресудног значаја је локална заједница, у овом тренутку нашег постојања, сада и без одлагања. Одрживи развој локалне заједнице као интегрални концепт развоја уско је повезан са квалитетом живота становништва. *Локална заједница је одржива уколико економија, друштво и животна средина обезбеђују здрав, продуктиван и смислен живот за све чланове заједнице, како садашње, тако и будуће.* Здрав, продуктиван и смислен живот становништва може се обезбедити само ако знамо да у окружењу, у коме локална заједница егзистира, постоје различита ограничења за економске, социјалне и природне системе, чије је елементе неопходно интегрално посматрати и одрживо усмеравати. При процени напретка на путу ка одрживом развоју, свака локална заједница требало би да покуша да нађе одговор на питање: *Како и у којој мери се локална заједница током последњих неколико година променила на друштвено-економском плану, али и плану заштите животне средине?* Одрживи развој не признаје и не познаје привидну расцепканост локалних заједница, па и друштва као целине на неповезане сфере, већ напротив, захтева холистички, тј. интегрални поглед на свет.

Литература

1. Carter N. (2007): „*The Politics of the Environment: Ideas, Activism, Policy*“, 2nd Edition, Cambridge University Press, UK.
2. Maida Carl A. (2007): „*Sustainability and Communities of Place*“. New York, Oxford: Berghahn Books.
3. Милутиновић С. (2009): „*Политике одрживог развоја*“, Факултет заштите на раду, Универзитет у Нишу.
4. Сариић Р., Хамовић В., Катиић Б. (2010): „*Урбана агропривреда и одрживо обликовање отворених простора градова*“, часопис „Индустрија“, Економски институт - Београд, број 3/2010 (јул-септембар).
5. Selman P. (1996): „*Local sustainability. Managing and Planning Ecologically Sound Places*“, New York: St. Martin's Press.
6. WCED (1987): „*Our Common Future*“, Oxford, UK.
7. <http://www.sustainability-now.org/bioregionalism.htm> (интернет адреса посећена је 20.09.2011., у 11:50).
8. <http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/> (интернет адреса посећена је 23.09.2011., у 18:15).
9. <http://www.odrzivezajednice.org/tag/odrziva-zajednica/> (интернет адреса посећена је 30.09.2011., у 22:10).

CONCEPTUALIZATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF LOCAL COMMUNITIES

Radojica Sarić, Svetlana Roljević, Biljana Grujić

Institute of Agricultural Economics, Belgrade, Republic of Serbia

Abstract

At the beginning of XXI century, creators and advocates of socio-economic development on local level are striving to, on one hand, revitalize the values of local communities and the path of their identity development in the context of the process of globalization, and on the other, they are pointing to the potentials of local communities in creating and carrying out integral sustainable development. Conceptualization of sustainable development of local communities requires that the factors of socio-economic development and protection of environment, in the framework of the community on local level, be regarded in systematic and interactive way through the holistic approach, harmoniously. Accordingly, local community contributes and facilitates the realization of integral sustainable development of the country and acquires a significant role in the process of the improvement of the quality of life of its inhabitants.

Key words: *local community, socio-economic development, protection of the environment, conceptualization of sustainable development, quality of life*

Author's Address:

Радојица Сарић, мастер економије
Институт за економику пољопривреде
Ул. Волгина 15, Београд, Република Србија
E-mail: saricradojica@gmail.com